

Att bemöta barn i missbruksmiljö

**– en osäkerhet
hos socionomstudenter.**

Studien avser att undersöka huruvida frågan "barn som lever med missbrukande föräldrar eller andra vuxna" behandlas i socionomutbildningen. Genom en enkät och intervjuer med studenter samt programansvariga framkom det att utbildning kring frågan är begränsad.

Många av framtidens socionomer upplever sig inte vara redo att hantera problematik kopplad till detta på en framtida arbetsplats.

Författare: Martina Zetterqvist
2018-06-08

Sammanfattning

Undersökningen avser att kartlägga i vilken utsträckning studenter på socionomutbildningen utbildas i frågor kring barn som växer upp i familjer där missbruksproblem förekommer. Under våren 2018 skickades en webbaserad enkät ut till studenter på socionomutbildningen och telefonintervjuer genomfördes med studenter och programansvariga för utbildningen.

Resultatet visade att såväl studenter som programansvariga framhåller att barn som växer upp i missbruksmiljöer är ett viktigt ämne som berörs i flera kurser under utbildningen. Samtidigt framgår det att socionomutbildningen är mycket generell och att studenterna saknar en mer djupgående undervisning i dessa frågor. Utbildningen är även till stor del teoretiskt inriktad och många studenter efterfrågar en mer verklighetsförankrad och praktisknära undervisning.

Studenterna framhåller att barnperspektivet ofta saknas, hur barn kan hantera missbruk i familjen på olika sätt och hur de som socionomer kan upptäcka och förstå barnens behov. Majoriteten av studenterna upplever att de inte alls eller i ganska låg grad är förberedda på att möta barn som far illa när de kommer ut i arbetslivet.

Innehåll

Sammanfattning	1
Bakgrund	3
Metod	5
Urval och respondenter	5
Datainsamling	5
Bortfall	6
Resultat	7
Resultat från enkäten	7
Intervjuer och kommentarer från studenter	12
Resultat från intervjuer med programansvariga	14
Referenser	15
Bilaga 1	16
Bilaga 2	18

Bakgrund

Hur många av Sveriges barn som växer upp i familjer där missbruksproblem förekommer är till stor del okänt. Att försöka uppskatta omfattningen är inte helt enkelt, delvis eftersom missbruk ofta sker i det dolda men även på grund av att alkohol till stor del är en socialt accepterad del av vår kultur, vilket kan medföra svårigheter att urskilja gränsen mellan bruk och missbruk (Socialstyrelsen, 2009).

Det har emellertid gjorts flera försök att uppskatta hur många barn som lever i hem där missbruksproblem förekommer. Folkhälsomyndigheten (dåvarande Statens Folkhälsoinstitut) uppskattade år 2008 att omkring 20 procent av alla barn under 18 år har levt med minst en vuxen som har en riskabel alkoholkonsumtion (Ljungdahl, 2008). En annan studie visade att 4–5 procent av alla barn i Sverige bor med en förälder som har varit i kontakt med beroendevården (Leifman, Raninen & Sundelin, 2014). Utifrån en registerstudie genomförd på alla barn födda i Sverige under 1987-89 framgick det att 8 procent av alla barn hade åtminstone en förälder som fått vård på grund av missbruk och/eller psykisk sjukdom under uppväxten (Hjern & Manhica, 2013). I 2017 års undersökning av skolevers drogvanor ställdes för första gången frågor till ungdomarna själva om deras upplevelser av föräldrarnas alkoholkonsumtion (Thor, 2017). Utifrån ungdomarnas egen uppfattning var det omkring 15 procent av eleverna i årskurs 9 och gymnasiets år 2 som växt upp i en så kallad missbruksmiljö (enligt mätinstrumentet CAST-6).

Missbruk hos en nära anhörig kan få en mängd olika konsekvenser på barnets utveckling, såväl under graviditeten som under uppväxten och senare i livet. Vilka konsekvenser missbruket kan få på barnet beror till stor del på huruvida föräldern kan tillgodose sitt barns behov (Socialstyrelsen, 2009). Om barnens behov inte tillgodoses och andra skyddsfaktorer saknas ökar risken för en negativ utveckling såsom stressrelaterade skador (Ljungdahl, 2008), depression, koncentrationssvårigheter, ångeststörningar (Diaz m.fl., 2008), försenad motorisk och språklig utveckling (Mohaupt & Duckert, 2009). Att upptäcka och ge stöd till barn som växer upp i en missbruksmiljö är av stor betydelse eftersom stöd från andra vuxna utgör en viktig grundläggande skyddsfaktor för barnen (Socialstyrelsen, 2013).

Om det uppstår en misstanke om att ett barn far illa i sin hemmiljö ska en orosanmälan göras till socialtjänsten. Alla rekommenderas att anmäla sin misstanke medan anställda på vissa myndigheter och verksamheter som berör barn har en lagstadgad skyldighet att anmäla. När en orosanmälan kommer in till socialtjänsten görs en utredning av familjens situation och om barnet bedöms vara i behov av stöd och hjälp kan olika åtgärder vidtas. Genom relevanta insatser kan barnets skyddsfaktorer stärkas och riskfaktorerna minska vilket kan öka barnets förmåga att hantera situationen (Socialstyrelsen, 2013).

För att kunna göra en korrekt bedömning av barnets situation krävs det att yrkesverksamma inom området kan tolka signaler på att barnet far illa och att det finns kunskap om vilka lämpliga stödinsatser som bör genomföras. Detta är ingen enkel uppgift, socialstyrelsen menar att arbetet med barn som far illa är ett av socialtjänstens svåraste uppdrag (Socialstyrelsen, 2015). Bedömningarna är ofta komplicerade och de kan vara helt livsavgörande för barnet. Detta ställer höga krav på kompetensen bland yrkesverksamma inom barn- och ungdomsvården, för att alla barn ska få den hjälp de behöver.

Majoriteten av alla yrkesverksamma inom barn- och ungdomsvården har avlagt en socionomexamen. För att förbereda socionomerna inför deras arbete krävs utbildning kring barn som far illa, inte minst i frågor kring barn i familjer med missbruksproblem. Såsom utbildning i hur bristande föräldraskap kan påverka barnets utveckling, vilka generella risk- och skyddsfaktorer det finns, vilka stödbehov barnen kan ha, men även övergripande frågor såsom missbruksproblematikens omfattning i det svenska samhället. Studier visar exempelvis att var tredje vuxen som får ekonomiskt bistånd även har beroende- eller missbruksproblem (Socialstyrelsen, 2009). Det är därmed otroligt viktigt med samordning mellan olika myndigheter och enheter inom socialtjänsten och att socionomer inom olika områden har kunskap om missbruksproblematiken.

Mot bakgrund av detta avser denna studie att undersöka i vilken utsträckning studenter på socionomutbildningen förbereds inför att möta barn som far illa och framförallt barn som växer upp i familjer där missbruksproblem förekommer. Detta är den tredje kartläggningen av högskoleutbildningar som riktar sig till personer som kommer att arbeta i verksamheter där de möter dessa barn. I de två föregående kartläggningarna har förskol- och grundlärares utbildning kring barn i missbruksmiljö kartlagts (Zetterqvist, 2017). Lärarna möter dagligen majoriteten av alla barn i Sverige och de har därmed en unik möjlighet att identifiera om ett barn far illa i sin hemmiljö. Det framgick däremot att ämnet är förenat med stor osäkerhet och att bland grundlärares studenterna uppgav 7 av 10 att de inte haft någon utbildning om barn i missbruksmiljö överhuvudtaget. Detta gör det än viktigare att de barn som faktiskt identifieras får möta kunnig personal inom barn- och ungdomsvården som kan förstå och möta deras behov.

Metod

Undersökningen genomfördes våren 2018 av Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning på uppdrag av IOGT-NTOs Juniorförbund, Junis. Datamaterialet samlades in genom en webbaserad enkät som skickades till studenter under sitt sista år på socionomutbildningen, samt genom telefonintervjuer med studenter och programansvariga på utbildningen.

Urval och respondenter

Samtliga lärosäten som har ett socionomprogram ingick i urvalet, vilket var 17 stycken. Programansvariga på 13 av 17 lärosäten ställde upp på en intervju och studenter vid 13 lärosäten tog emot den webbaserade enkäten. Av praktiska skäl kunde inte enkäten skickas ut till resterande fyra lärosäten. Enkäten skickades ut till 1 398 studenter som läste sista året på utbildningen (termin 6 och 7) och 435 studenter besvarade enkäten vilket resulterade i en svarsfrekvens på 31 procent. Svarsfrekvensen för intervjuerna med programansvariga uppgick till cirka 76 procent och uppföljande intervjuer genomfördes med 10 studenter. Studenterna som intervjuades valdes ut strategiskt med syfte att få en spridning över de olika högskolorna och universiteten.

Datainsamling

Genom tillgång till studenternas studentmail skickades en länk till enkäten ut via e-post. Enkäten bestod av 19 frågor om huruvida ämnet "barn som växer upp i familjer där missbruksproblem förekommer" har berörts under utbildningen. I syfte att få en bredare bild av utbildningens innehåll ställdes även frågor om barn som av olika anledningar far illa i sin hemmiljö. Studenterna fick skatta på en fyrgradig skala från "inte alls" till "i mycket hög grad" i vilken utsträckning olika områden har berörts i utbildningen. De hade även möjlighet att utveckla svaren i kommentarsfält. Enkäten var tillgänglig under perioden 28 februari – 23 mars och sammanlagt två påminnelser skickades ut. Genom att studenterna kunde välja att lämna sitt telefonnummer möjliggjordes en uppföljande telefonintervju.

Datainsamlingen för de programansvariga inleddes med ett e-postutskick med information om undersökningen. Därefter genomfördes semistrukturerade telefonintervjuer om huruvida skolan erbjuder utbildning kring barn som växer upp i familjer där missbruksproblem förekommer (se bilaga 2).

Bortfall

Bortfallet för webbenkäten uppgick till 69 procent. Bortfall utgör ofta ett problem i surveyundersökningar eftersom resultatet riskerar att bli skevt om det förekommer systematiska skillnader i vilka som deltar och vilka som avstår från att delta. Bortfall i undersökningar har blivit allt vanligare under senare år vilken kan bero på en "undersökningströtthet" (SCB, 2015). Studenter får ta emot många förfrågningar om undersökningar vilket sannolikt är den huvudsakliga orsaken till denna undersöknings bortfall. Det finns även en risk för överrepresentation bland studenter som anser att utbildning kring barn i missbruksmiljö är viktigt och intressant. Studenternas beskrivning av utbildningen bekräftas dock till stor del av de programansvariga för socionomutbildningen.

I syfte att minska bortfallet skickades två påminnelser ut till studenterna vilket resulterade i en ökad svarsfrekvens på cirka 10 procentenheter. Bortfallet bland de programansvariga uppgick till 24 procent (4 personer) vilket beror på svårigheter att komma i kontakt med dem.

Resultat

Resultat från enkäten

Nedan redovisas resultatet från den webbaserade enkäten som socionomstudenterna besvarade. Inledningsvis presenteras bakgrundsvariablerna över studenternas lärosäte, kön och studietid. Därefter redovisas frågorna som berör huruvida ämnet "barn som växer upp i familjer där missbruksproblem förekommer" berörs i utbildningen och slutligen socionomers utbildning kring barn som av olika anledningar far illa i sin hemmiljö.

Av tabell 1 framgår att av de 13 högskolor och universitet som tog emot enkäten besvarade studenter från samtliga lärosäten enkäten. Majoriteten av respondenterna var kvinnor och gick sin sjätte eller sjunde termin på utbildningen. Könsvariabeln hade däremot ett stort internt bortfall där 36 procent av studenterna avstod från att besvara frågan (möjligen för att göra sina svar mer anonyma).

Tabell 1. Procentuell fördelning över studenternas lärosäte, kön och studietid.

	n=435
Lärosäte	
Umeå universitet	17
Göteborgs universitet	14
Malmö universitet	12
Örebro universitet	12
Linköpings universitet	11
Högskolan i Gävle	7
Mittuniversitetet	6
Högskolan Dalarna	4
Jönköping university	4
Mälardalens högskola	4
Södertörns högskola	4
Uppsala universitet	3
Ersta Sköndal Bräcke	2
Ej svar	0
Kön	
Kvinna	55
Man	8
Annan könsidentitet	1
Ej svar	36
Studietid	
Termin 5	2
Termin 6	69
Termin 7	28
Ej svar	1

Studenterna fick inledningsvis ange om frågor kring barn som växer upp i familjer med missbruksproblem har berörts under utbildningen. Studenter som angav att de inte hade utbildats i detta avseende besvarade inte frågorna 5–8 utan slussades direkt vidare till fråga 9. Av tabell 2 framgår att 81 procent av studenterna uppgav att barn i missbruksmiljö har berörts under utbildningen medan 13 procent uppgav att de inte har fått någon utbildning kring detta.

Tabell 2. Procentuell fördelning över studenternas utbildning kring barn som växer upp i familjer med missbruksproblem.

F4. Har frågan barn som växer upp i familjer där missbruksproblem förekommer berörts under din utbildning?	n=435
Ja	81
Nej	13
Vet ej	6
Ej svar	0

Av tabell 3 framgår det vidare att av de studenter som har utbildats i dessa frågor uppgav 66 procent att detta har tagits upp i flera olika kurser under utbildningen. Majoriteten av socionomstudenterna har alltså fått utbildning kring barn som växer upp i en missbruksmiljö och det har även tagits upp i flera kurser under utbildningen.

Tabell 3. Procentuell fördelning över antalet kurser som berört barn som växer upp i familjer med missbruksproblem.

F5. Har frågor kring barn som växer upp i familjer där missbruksproblemet förekommer återkommit i flera olika kurser?	n=378
Nej, endast i en kurs	29
Ja, i flera olika kurser	66
Ja, genomgående under hela utbildningen	3
Ej svar	2

I tabell 4 redovisas svaren på de uppföljande frågor som studenterna fick besvara om de uppgett att de utbildats kring barn som växer upp i en missbruksmiljö. De områden som studenterna anger har berörts i störst utsträckning är utbildning kring hur missbruk kan påverka föräldraförmågan samt vilka riskfaktorer det finns för barn som växer upp i en familj där det förekommer missbruksproblem (se 6b och 6c). Omkring 60 respektive 70 procent av studenterna svarade att detta är något som i mycket hög eller i ganska hög grad har berörts under utbildningen. Även på frågan om utbildning kring vilka generella skyddsfaktorer det finns uppgav majoriteten att det har berörts i ganska hög grad (se 6d).

Däremot har utbildningen varit begränsad kring hur de kan upptäcka, tolka och förstå olika typer av beteenden hos barnet samt vilka hjälpbehov ett barn kan ha som växer upp i en missbruksmiljö (se 6a och 6e). Utbildning kring beteenden och vilka olika hjälpbehov barnen kan ha uppgav 64 procent av studenterna att de inte alls eller i låg grad har haft.

Tabell 4. Procentuell fördelning över utbildningens omfattning kring barn som växer upp i familjer där missbruksproblem förekommer.

F6. I vilken utsträckning har följande områden berörts i din utbildning:	n=378
6a) Hur du kan upptäcka, tolka och förstå olika typer av beteenden barn kan uppvisa som växer upp i familjer där missbruksproblem förekommer	
I mycket hög grad	4
I ganska hög grad	28
I ganska låg grad	51
Inte alls	13
Vet ej	4
Ej svar	0
6b) Hur missbruksproblem kan påverka föräldraförmågan	
I mycket hög grad	14
I ganska hög grad	44
I ganska låg grad	36
Inte alls	3
Vet ej	2
Ej svar	1
6c) Kunskap om vilka generella riskfaktorer det finns för barn som växer upp i familjer där missbruksproblem förekommer	
I mycket hög grad	18
I ganska hög grad	49
I ganska låg grad	26
Inte alls	4
Vet ej	2
Ej svar	1
6d) Kunskap om vilka generella skyddsfaktorer det finns för barn som växer upp i familjer där missbruksproblem förekommer	
I mycket hög grad	10
I ganska hög grad	42
I ganska låg grad	37
Inte alls	8
Vet ej	3
Ej svar	0

6e). Vilka hjälpbehov barn kan ha som växer upp i familjer där missbruksproblem förekommer

I mycket hög grad	6
I ganska hög grad	27
I ganska låg grad	53
Nej, inte alls	11
Vet ej	3
Ej svar	0

I tabell 5 redovisas de frågor som berör utbildningen kring olika insatser när det har uppmärksammats att ett barn växer upp i en missbruksmiljö. Utifrån studenternas svar framgår det att utbildning kring olika insatser förefaller vara mindre diskuterat under utbildningen. På frågorna om de fått någon utbildning kring vilka åtgärder som ska vidtas och hur en socialutredning genomförs uppgav omkring 54 procent att detta inte alls eller i låg grad har berörts under utbildningen. Bristen på utbildning blir tydligare när vi tittar på frågorna kring övning i samtalsmetodik och uppföljningsarbete av olika insatser. Omkring 76 procent av studenterna uppgav att de inte alls eller i låg grad har haft någon övning i hur de kan förhålla sig i ett samtal med föräldern och motsvarande 82 procent hur en uppföljning av insatser kan genomföras.

Tabell 5. Procentuell fördelning över utbildningens omfattning kring insatser för barn som växer upp i familjer där missbruksproblem förekommer.

F7. I vilken utsträckning har följande områden berörts i din utbildning: n=378

7a). Vilka åtgärder som ska vidtas då det uppmärksammats att ett barn växer upp i en familj där missbruksproblem förekommer

I mycket hög grad	9
I ganska hög grad	29
I ganska låg grad	42
Nej, inte alls	12
Vet ej	3
Ej svar	5

7b) Hur en socialutredning genomförs om ett barn misstänks växa upp i en familj där missbruksproblem förekommer

I mycket hög grad	11
I ganska hög grad	27
I ganska låg grad	36
Inte alls	18
Vet ej	3
Ej svar	5

7c) Övning i hur du kan förhålla dig i ett samtal med barnets förälder om det förekommer missbruksproblem i familjen

I mycket hög grad	2
I ganska hög grad	13
I ganska låg grad	35
Inte alls	41
Vet ej	4
Ej svar	5

7d) Hur en uppföljning av insatser för barn i missbruksmiljö genomförs

I mycket hög grad	2
I ganska hög grad	7
I ganska låg grad	41
Inte alls	41
Vet ej	4
Ej svar	5

F8. Upplever du att du under din utbildning har fått tillräcklig information för att på en framtida arbetsplats hantera en situation där ett barn misstänks växa upp i en familj med missbruksproblem?

Ja, i mycket hög grad	2
Ja, i ganska hög grad	20
Ja, i ganska låg grad	45
Nej, inte alls	26
Vet ej	2
Ej svar	5

Det framgår även att trots att majoriteten av studenterna uppgett att frågor kring barn i missbruksmiljö har berörts i flera kurser under utbildningen uppgav 71 procent att de inte alls eller i låg grad upplever att de har tillräcklig information för att hantera problematiken på en framtida arbetsplats (fråga F8).

För att få en bredare bild av utbildningens innehåll ställdes även frågor om utbildningen kring barn som av olika anledningar far illa i sin hemmiljö, vilka besvarades av samtliga studenter (se bilaga 1, tabellerna 6–7). Tabellerna visar på en liknande fördelning som ovan redovisade resultat med undantaget att en något större andel studenter uppgav att de fått utbildning i hög eller mycket hög grad. Inte oväntat uppgav även studenterna som i hög utsträckning har fått utbildning kring barn som far illa att de också i större utsträckning känner sig förberedda på att hantera detta i arbetslivet. Samtidigt som majoriteten av de studenter som inte har haft någon utbildning kring barn som far illa uppgav att de inte alls känner sig förberedda inför arbetslivet.

Intervjuer och kommentarer från studenter

Genom uppföljande telefonintervjuer och kommentarsfält i enkäten fick studenterna möjlighet att beskriva hur de upplever sin utbildning kring barn som växer upp i familjer där missbruksproblem förekommer. Utifrån intervjuerna och kommentarerna i enkäten blir det tydligt att socionomutbildningen är en generalistutbildning. Utbildningen är bred och många områden berörs men de hinner endast skrapa på ytan i de olika ämnena. Studenterna menar att de inte fördjupar sig i något och att de efter utbildningen kan lite om mycket:

"Min uppfattning är dock att utbildning inom socialt arbete väldigt sällan ger kunskap som klienter själva önskar att socialarbetare har. Det handlar mera om att forma oss så att vi passar in i socialt arbete som yrke eller forskningsområde rent strukturellt. Dessutom är utbildningen såpass generell att när specialkunskaper krävs så är utbildningen otillräcklig. Intresse för att fortbilda sig själv alternativt fördjupande utbildning från respektive arbetsplats krävs för yrkeskompetens."

Samtidigt som utbildningen är generell menar många studenter att utbildningen har en för teoretisk inriktning och att den saknar praktisk kunskap som de kan använda när de kommer ut i arbetslivet. Flera studenter framhåller att det behövs mer exempel från verkligheten. Det efterfrågas exempelvis att vuxna som har vuxit upp i en missbruksmiljö kommer och berättar om sina upplevelser och hur de hade velat bli bemötta när de var barn. Det finns även en önskan om fler föreläsningar med exempelvis yrkesaktiva socionomer. Studenterna får mycket abstrakt information som de inte vet hur de ska använda ute på fältet:

"Jag upplever att det är för mycket fokus på akademiska teorier och för lite på faktiskt bemötande, förhållningssätt och hantering av ärenden med reell problematik av typ missbrukssituationer. Med min livserfarenhet är det min uppfattning att socionomutbildningen är för byråkratisk och tenderar att bli lätt hypotetisk och verklighetsförankringen är lite väl frånvarande."

Många studenter lyfter även fram att det krävs eget engagemang för att få kunskap om barn som far illa och hur de kan hantera problematiken kopplat till det. Det krävs att studenterna själva väljer de valbara kurser som berör ämnet och att de studerar utöver utbildningens examenskrav. Hur mycket kunskap studenterna får under sin utbildning beror även på var de utför sin verksamhetsförlagda utbildning. De studenter som avlägger sin praktik inom barn- och ungdomsvård får givetvis mer kunskap inom ämnet jämfört med studenter som praktiserar inom andra enheter och verksamheter:

"Beroende på var vi studenter haft vår VFU, vad vi valt för profilkurser samt vad vi skrivit om i våra uppsatser har vi olika förförståelse kring dessa ämnen."

Utbildning kring barn som växer upp i en missbruksmiljö och barn som far illa av andra anledningar är alltså inget som alla studenter får en fördjupad kunskap kring utan det är något som studenterna själva får välja att fördjupa sig i.

Efterfrågan av mer utbildning

Liksom i de föregående två kartläggningarna bland lärarstudenterna upplever majoriteten av socionomstudenterna en stor osäkerhet och avsaknad av utbildning kring barn som växer upp i missbruksmiljö eller som far illa av andra anledningar. Flera studenter menar att det ofta brister i barnperspektivet och att utbildningen som de får kring missbruk till stor del handlar om ungdomars eller vuxnas eget missbruk och inte kring barn som anhöriga:

”Oavsett om man som framtida socionom är inställd på att arbeta med vuxna klienter, exempelvis inom missbruk, så kommer barn finnas med i bilden. Många kursare till mig har pratat om just denna problematik, att vi inte får tillräcklig med kunskap om barn. Allt från deras rättigheter, känsloliv, hur man pratar med barn, hur man pratar med specifikt föräldrar, m.m.”

Många studenter anser att utbildningen är bristfällig på den punkten och upplever sig inte vara förberedda på att kunna möta barnens behov och erbjuda rätt stöd. De uttrycker att det behövs mer utbildning kring insatser och uppföljning och att missbruksproblematiken över lag ges för lite utrymme. I likhet med vad lärarstudenterna uttryckte framhåller socionomstudenter att de vet att de kommer att möta dessa barn ute i arbetslivet utan att vara rustade för det, vilket skapar en osäkerhet och oro:

”Jag tycker överhuvudtaget inte att socionomprogrammet har tagit upp missbruk i någon större grad, vilket jag tycker är konstigt då det oftast är det man kommer att möta i professionen. Vidare anser jag att man inte alls har fått öva på eller fått kunskap i hur man bemöter föräldrar/vuxna som har missbruksproblem eller barn som har föräldrar som har missbruksproblem.”

Sammantaget saknar studenterna utbildning kring hur barn kan påverkas av missbruk i familjen och hur barn på olika sätt kan hantera det. Det behövs mer utbildning kring hur beroende kan påverka hela familjen och hur de som socionomer kan identifiera och förstå behoven för att kunna se till barnets bästa. Många studenter upplever att barnperspektivet saknas och att det är ett nedprioriterat område vilket gör att det krävs extra kompetens utöver socionomutbildningen för att kunna arbeta med barn och unga.

Resultat från intervjuer med programansvariga

Resultatet från intervjuerna med programansvariga för socionomprogrammet överensstämmer till viss del med vad studenterna uttrycker. Liksom studenterna framhåller de programansvariga att barn som växer upp i missbruksmiljö är viktiga frågor som har tagits upp under flera kurser i utbildningen. Det är ett ämne som är återkommande i utbildningen men samtidigt är det mycket annat som ska in vilket medför svårigheter med att mer djupgående beröra ämnet. En programansvarig framhåller att fram till 2000-talet fanns det två utbildningar kring socialt arbete där det tidigare programmet "sociala omsorgsutbildningen" inriktade sig mer mot äldreomsorgen och ledarskap medan socionomprogrammet riktade sig mer mot arbete med barn och unga. Programmen slogs sedan ihop till ett vilket medförde en platsbrist som blev på bekostnad av utbildningen kring barn och unga:

"Nu ska mycket annat in i socionomprogrammet. Det har blivit mycket mer generellt och man kommer aldrig in på detaljnivå utan skrapar bara på ytan."

"Studenterna skulle nog gärna ha mer kunskap på detta område men då socionomutbildningen är en generalistutbildning som ska ge en bred bas för socionomyrke är det tyvärr inte möjligt att specifikt behandla samtliga centrala områden inom det sociala arbetet inom ramen för utbildningen."

Barn som far illa diskuteras ofta i ett bredare perspektiv där missbruksproblematiken kan komma in i undervisningen som en av flera orsaker. Flera programansvariga menar att frågor kring barn i utsatta livssituationer är något som många studenter intresserar sig för och de valbara kurser som finns kring missbruk och barn som anhöriga har ett högt söktryck. Däremot kommer inte alla studenter att läsa dessa valbara kurser och kursutbudet kan även variera från termin till termin:

"Första hälften av termin sju består av valbara kurser. I kursutbudet finns kurser om missbruk och beroendeproblematik, barn och unga samt en kurs om familjer. Dessa kurser tar, om än i olika omfattning, upp ämnet barn som växer upp i familjer med missbruksproblem. Kurserna är dock valbara och alla kurser finns inte med i kursutbudet varje termin."

I de två föregående kartläggningarna framgick det att lärarstudenterna uppskattade när externa föreläsare från olika verksamheter bjöds in att föreläsa. På så sätt fick de praktisk kunskap och relevanta verktyg att arbeta med från yrkesverksamma inom området. Vikten av praktisk undervisning och samarbete med andra verksamheter framgår även i kartläggningen av socionomutbildningen. En programansvarig lyfter exempelvis fram att lärosätet har ett nära samarbete med en verksamhet som arbetar för barn och ungdomar med erfarenhet av en vuxens alkohol- narkotika- eller läkemedelsberoende. Varje vecka erbjuds studenterna att besöka verksamheten och diskutera dessa frågor, vilket är ett uppskattat inslag i utbildningen. Detta går även att urskilja i studenternas svar då studenterna vid detta lärosäte skattar sin utbildning kring barn i missbruksmiljö något högre jämfört med genomsnittet för de socionomutbildningar som ingår i kartläggningen. Genom liknande samarbeten kan utbildningen bli mer verklighetsförankrad och studenterna kan få den praktiska kunskap som de efterfrågar.

Sammanfattningsvis lyfter majoriteten av de programansvariga fram att det är ett mycket viktigt ämne som i varierad omfattning berörs genomgående under utbildningen. Missbruk berörs inte alltid som ett enskilt ämne men kommer ofta in som en av många orsaker till att barn far illa. Samtidigt är det mycket som ska in i utbildningen och många är medvetna om att de inte alltid kan erbjuda fördjupad kunskap och att studenterna själva skulle säga att de inte har fått tillräckligt med utbildning kring dessa frågor.

Referenser

- Diaz, R., Gual, A., Garcia, M., Arnau, J., Pascual, F., Canuelo, B., ... Garbayo, I. (2008). Children of alcoholics in Spain: from risk to pathology. Results from the ALFIL program. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiol.* Jan 2008;43(1):1-10.
- Hjern, A. och Manhica, H. Barn som anhöriga till patienter i vården - hur många är de? Rapport nr 1 från projektet "Barn som anhöriga" vid CHESS, Karolinska Institutet/Stockholms Universitet. Nka. 2013.
- Leifman, H., Raninen, J. och Sundelin, M. (2014). Föräldrar i missbruks och beroendevård och deras barn – CAN rapport 141.
- Ljungdahl, S. (2008). Barn i familjer med alkohol- och narkotikaproblem - Omfattning och analys. Statens folkhälsoinstitut. Östersund.
- Mohaupt, H. och Duckert, F. (2009). Barn av rusmiddelsmisbrukare. En kunnskapsoppsummering. KoRFor-rapport.
- SCB (2015). Statistikkolan: Mer bortfall i statistiken. Strandell, G & Westling, S. Nr 2015:131. http://www.scb.se/sv/_/Hitta-statistik/Artiklar/Statistikkolan-Mer-bortfall-i-statistiken/
- Socialstyrelsen (2009). Barn och unga i familjer med missbruk – Vägledning för socialtjänsten och andra aktörer. ISBN 978-91-86301-74-3.
- Socialstyrelsen (2013). Barn som anhöriga. Konsekvenser och behov när föräldrar har allvarliga svårigheter eller avlider. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2015). Kompetenssatsning inom den sociala barn- och ungdomsvården – Redovisning av 2014 års satsning. Nr. 2015-6-60, juni 2015. <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19894/2015-6-60.pdf>
- Thor, S. (2017). Skolelevers drogvanor 2017. Rapport nr. 170. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- Zetterqvist, M. (2017). Att upptäcka barn i missbruksmiljö. En studie om grundlärares utbildning kring barn som lever i en familj med missbruk. Junis/CAN.
- Zetterqvist, M. (2017). Förskollärostudenters utbildning kring barn i missbruksmiljö. Junis/CAN.

Bilaga 1

Tabell 6. Procentuell fördelning över studenternas utbildning kring barn som far illa i sin hemmiljö.

F9. Har frågan barn som far illa i sin hemmiljö berörts under din utbildning?	n=435
Ja, i mycket hög grad	28
Ja, i ganska hög grad	40
Ja, i ganska låg grad	23
Nej, inte alls	2
Vet ej	1
Ej svar	6

Tabell 7. Procentuell fördelning över utbildningens omfattning kring barn som far illa i sin hemmiljö.

F10. I vilken utsträckning har följande områden berörts i din utbildning:	n=435
10a) Hur du kan upptäcka, tolka och förstå olika typer av beteenden barn kan uppvisa som far illa i sin hemmiljö	
I mycket hög grad	11
I ganska hög grad	38
I ganska låg grad	37
Inte alls	6
Vet ej	2
Ej svar	6
10b) Vilka åtgärder som ska vidtas då det uppmärksamats att ett barn far illa i sin hemmiljö	
I mycket hög grad	16
I ganska hög grad	37
I ganska låg grad	36
Inte alls	3
Vet ej	1
Ej svar	7
10c) Hur en socialutredning genomförs om ett barn misstänks fara illa i sin hemmiljö	
I mycket hög grad	16
I ganska hög grad	39
I ganska låg grad	29
Inte alls	8
Vet ej	1
Ej svar	7

10d). Övning i hur du kan förhålla dig i ett samtal med barnets förälder om barnet far illa i sin hemmiljö

I mycket hög grad	4
I ganska hög grad	20
I ganska låg grad	40
Nej, inte alls	27
Vet ej	2
Ej svar	7

10e). Hur en uppföljning av insatser för barn som far illa i sin hemmiljö genomförs

I mycket hög grad	5
I ganska hög grad	17
I ganska låg grad	44
Nej, inte alls	25
Vet ej	2
Ej svar	7

F9. Upplever du att du under din utbildning har fått tillräcklig information för att på en

framtida arbetsplats hantera en situation där ett barn misstänks fara illa i sin hemmiljö?

Ja, i mycket hög grad	7
Ja, i ganska hög grad	29
Ja, i ganska låg grad	40
Nej, inte alls	16
Vet ej	1
Ej svar	7

Bilaga 2

Intervjuguide programansvariga

Jag kontaktar dig i samband med en undersökning som Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning utför på uppdrag av IOGT-NTOs juniorförbund, Junis. Vi genomför en kartläggning om huruvida ämnet barn som växer upp i familjer där missbruksproblem förekommer tas upp i socionomutbildningen. Vi kommer att kontakta programansvariga på samtliga socionomutbildningar i Sverige och jag skulle vilja ställa några frågor om detta till dig. Ditt svar är anonymt och kommer inte att kunna kopplat till ett specifikt lärosäte.

Frågor:

1. Tas ämnet barn som växer upp i familjer med missbruksproblem upp i socionomutbildningen?
2. Utbildas studenterna kring frågor om hur de kan upptäcka, tolka och förstå olika typer av beteenden barn kan uppvisa som växer upp i familjer med missbruksproblem?
3. Utbildas studenterna kring hur missbruksproblem kan påverka föräldraförmågan?
4. Diskuterar ni något kring vilka generella risk- och skyddsfaktorer det kan finnas för barn i missbruksmiljö?
5. Utbildas studenterna kring vilka hjälpbehov ett barn som växer upp i missbruksmiljö kan ha?
6. Utbildas studenterna kring vilka åtgärder som ska vidtas om ett barn växer upp i en missbruksmiljö?
7. Har ni någon undervisning eller övning i samtalsmetodik med barn och förälder om det uppmärksammas att det finns en missbruksproblematik?
8. Utbildas studenterna kring hur en uppföljning av insatser genomförs?
9. Får studenterna möjlighet att diskutera sina erfarenheter från praktiken under seminarier eller liknande?
10. Upplever ni att det finns en saknad från studenterna om mer undervisning kring barn i missbruksmiljö?